

„Sociologia războiului ” sau despre polemologie. Aspecte generale

Oana Magdalena CENAC
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: With this paper, we shall debate on an intricate terminological field: polemology, a field whose target is to scientifically study conflicts, wars and every forms of aggressivity in society. The major objective of our paper aims at linguistic analysis of polemological texts in order to define the scientific field and to determine differences from other types of texts that analyze the issue of war.

Key words: *polemology, conflicts, terminology, semantic field, lexicology.*

În decursul timpului, specialiștii au contribuit, prin elaborarea de studii, la constituirea și dezvoltarea domeniului polemologiei, caracterizat printr-o dinamică neîncheiată încă, dar pentru care, în ciuda acestui fapt, constituirea terminologiei specifice nu este precis delimitată prin corpusuri și dicționare specializate. Pornind de la acest aspect, obiectivul major al demersului nostru vizează analiza lingvistică a unor texte polemologice în scopul delimitării domeniului științific pentru a stabili diferențele față de alte tipuri de texte care analizează problematica războiului. Ca obiective secundare, lucrarea își propune să evidențieze relația concept – noțiune – termen – cuvânt în polemologie, să identifice modalitățile de definire a termenilor specializați, să realizeze și să analizeze corpusul de termeni și sintagme specializate specifice polemologiei, să identifice domeniile cu care polemologia realizează interdisciplinarități, să evidențieze relațiile semantice pe care le realizează termenii și sintagmele polemologice.

Ca domeniu științific, polemologia (gr. *polemos* = război) reprezintă studiul științific al războaielor, ca fenomene sociale, al cauzelor, al efectelor, al forțelor motrice, al obiectivelor și al funcțiilor lor [Marcu, 2007]. Sociologul francez G. Bouthoul [1976] consideră că polemologia¹ are ca obiectiv studierea științifică a tuturor formelor de agresivitate din societate pentru a înțelege locul acestora în istoria umanității. Totodată, cercetarea polemologică își propune să demonstreze geneza conflictelor armate și maniera de identificare a factorilor declanșatori ai acțiunilor beligerante pentru a le putea preîntâmpina. Între cauzele generatoare de conflicte armate, pot fi menționate: cauze de natură structurală (factori economici sau sociali), conjuncturală (rolul contextului istoric) și ocazională (conflicte recente, dar legate de istorie). Polemologia pune în evidență

¹ Polemologia a avut o perioadă de înflorire în cadrul Institutului Francez de Polemologie, iar până în anii '80 activitatea sa a fost înregistrată în revistele de specialitate: *Études polémologique* și *Guerre et paix: revue trimestrielle de L'Institut Français de Polémologie*.

importanța cunoașterii mecanismelor războaielor pentru a ajunge la un pacifism real, fapt care justifică extralingvistic domeniul constituit².

Pe teren românesc, interesul pentru polemologie s-a materializat în 1921, când Dimitrie Gusti publica lucrarea „Sociologia națiunii și a războiului” în care se recomandă cercetarea fenomenului pornind de la realitățile sociale întrucât ”războiul este una din cele mai zguduitoare experiențe sociale pe care le cunoaște societatea omenească” [Gusti, 1995:127]. Ulterior, au fost elaborate studii centrate pe problema războiului de către specialiști militari³, iar în 1976, V. Secăreș publică primul studiu științific, intitulat *Polemologia și problemele păcii*, în care folosește termenul *polemologie* încă din titlu și în care realizează o amplă prezentare a viziunii lui G. Bouthoul asupra războiului.

Interesul pentru problemele acestui domeniu de cercetare se manifestă și pe plan internațional⁴, la diverse grupuri de lucru, organizații și organisme internaționale: *Groupe Interdisciplinaire de Recherche sur les Amériques, Centrul de Prevenire a Conflictelor*.

Aflat în plin proces de constituire și de reactualizare, polemologia încearcă să stabilească statutul de domeniu sau subdomeniu al cunoașterii⁵. Domeniile cele mai apropiate polemologiei sunt sociologia și științele militare: legătura cu sociologia se justifică prin faptul că războiul a fost o preocupare străveche a oamenilor, fie pentru supraviețuire, fie pentru a se extinde cu teritoriile; legătura cu subdomeniul militar se justifică prin faptul că obiectul de studiu este războiul, că analizează părțile implicate în război, că sunt menționate tipuri de arme, locuri și oameni care și-au pus amprenta supra momentului, că fenomenul este prezentat în evoluția sa. Pe de altă parte, există și o serie de aspecte prin care polemologia se deosebește de științele militare. Astfel, sunt analizate aspectele sociale care determină declanșarea unui război, nu se oferă informații referitoare la strategiile de luptă, ci se face o prezentare a evoluției acestora, iar întregul studiu este centrat pe cercetarea cauzelor care conduc la un conflict. Conceptul de *război* este analizat din mai multe perspective: economică, socială, politică, psihologică, fapt care probează premisa interdisciplinarității extralingvistice.

Interesul pentru polemologie determină transferul de termeni cu efect asupra cantității și calității lexicului specializat. Astfel, polemologia preia concepte și termeni care aparțin altor domenii și pe care le adaptează semantic contextual, evidențiind mai mult aspectul social decât cel militar; acest aspect determină absența semului [+armat] din textele polemologice.

Analizând mai multe tipuri de texte românești și străine, Luminița Crăciun [2010:203-227] demonstrează importanța interdisciplinarității domeniului polemologic, evidențiind legătura dintre polemologie și sociologie, științele militare, economie, psihologie, istorie și limba comună. O analiză cantitativă a termenilor polemologici, pornind de la un număr mai mare de texte, relevă faptul că în polemologie pot fi identificați mai mulți termeni

² G. Bouthoul a încercat să găsească soluții de prevenire a conflictelor, transformând dictonul latin *Si vis pacem, para bellum* – Dacă vrei pacea, pregătește-te de război – în principiul *Dacă vrei pacea, studiază războiul*.

³ Pot fi menționate studiile specialiștilor militari V. Roman, C. Soare, A. Petri, I. Șuțu. După anul 2001, specialiștii militari au abordat problema războiului în lucrări (Mircea Mureșan – *Războiul viitorului și viitorul războiului*, Ioan Crăciun – *Prevenirea conflictelor și managementul crizelor*, Florin Diaconu – *Secolul războiului total*) sau în studii și articole publicate în reviste de specialitate (Ralet Coroianu – *Abordări polemologice actuale*, Dănuț-Mircea Chiriac – *Pacea și războiul în gândirea universală și Originele războiului în viziune polemologică*).

⁴ Avem în vedere preocupările cercetătorilor francezi Raymond Aron – *Paix et guerre*, J. Freund – *Qu'est-ce que la politique*, Fr. Huyghe – *La guerre du mensonge, Terrorisme et guerres de l'information*.

⁵ Alice Toma, în lucrarea *Lingvistică și matematică – de la terminologia lexicală la terminologia discursivă*, Editura Universității din București, București, 2006, p. 219-220, domeniul este, în sens larg „o disciplină sau o știință din câmpul cunoașterii umane” sau „este asociat unei anumite discipline”; subdomeniul este „un domeniu mic asociat unui alt domeniu mare.”

care provin din domeniile economie, sociologie, psihologie, științele militare, politică, drept internațional și mai puțin din matematică, fizică, chimie și biologie.

Termenii simpli din polemologie reprezintă lexicalizări ale conceptelor de bază. În studiul *Abordări polemologice actuale*, Ralet Coroianu analizează 31 de intrări pentru termenul simplu *război*, 20 pentru *pace*, 8 pentru *conflict*, 5 pentru *criză* și 6 pentru *violență*. Alături de acestea sunt înregistrate o serie de structuri complexe, unele dintre ele fixe, în care termenii menționați apar fie ca *nod atractor*, notat cu T1 (*război sfânt, război psihologic, război total, război informațional, război stelelor* ș.a.), fie ca „satelit” în jurul altui lexem, notat cu T2 (*scopul războiului, generație de război, definiție a războiului* ș.a). Structurile formate din T1 + adjectiv sunt caracterizate prin stabilitate, interpunerea unui alt element determinând modificarea sensului. Structurile care conțin determinant substantival prepozițional sunt mobile și pot genera termeni sintagmatici noi.

Pe lângă termenii simpli deja menționați, textele polemologice cuprind și o altă categorie de termeni, mai mult sau mai puțin productivi în privința alcătuirii de structuri complexe. Între acești pot fi menționați: *risc, operație, strategie, securitate, inamic, putere*. Se observă că acești termeni nu sunt termeni specifici numai domeniului polemologic, ci se regăsesc și în limba comună, în alte limbaje specializate, alcătuiind astfel clasa termenilor interdisciplinari. Pe lângă aceștia, se remarcă și termenii formați prin derivare cu sufixe sau prefixe (*confruntare, înarmare, dezarmare, vulnerabilitate, ostilitate*), termenii compuși (*antiterorism, postconflict, postbelic*), împrumuturile sau calchierile (*menținerea păcii, managementul conflictelor, agenda pentru pace, menținerea păcii, conflict armat*). Se observă că atât termenii simpli, cât și sintagmele specializate din textele românești se regăsesc și în textele străine, fiind traduceri sau calchieri ale structurilor din limba engleză sau franceză, cu condiția respectării regulilor de topică. Astfel, *armed conflict* (engl.) devine *conflict armé* (fr.) și *conflict armat* (rom.), *asymmetric risk* (engl.) devine *risques asymétriques* (fr.) și *riscuri asimetrice* (rom.), *conflict freeze* (engl.) devine *gel d'un conflict* (fr.) și *înghețarea unui conflict* (rom.).

Acest aspect este valabil și pentru structurile complexe: *forță multinațională permanentă* (rom.) devine *force multinationale permanente* (fr.) și *standing multinational force* (engl.). Caracterul internațional al sintagmelor favorizează impunerea terminologică necesară în polemologie.

În normarea termenilor oricărui domeniu, definiția are un rol important. Identificarea modalităților de definire din textele specializate a termenilor polemologici se realizează prin confruntarea lor cu definițiile dicționarului general și evidențierea elementelor specifice. O modalitate de bază în textele polemologice este cea a definițiilor alternative în care se includ: definițiile oferite de dicționarele generale de limbă care pentru un cuvânt-intrare folosesc o definiție științifică alături de una uzuală, definițiile prin mijloace simbolice și definițiile condiționate de lexicul științific interdisciplinar, dacă termenul își păstrează „nodul dur specializat”. Pe lângă definirea în limbaj natural, polemologia utilizează și alte forme de definire terminologică. Lipsa dicționarelor, lexicoanelor, glosarelor specializate în domeniu a impus ca modalitate de explicare a unor concepte folosirea schemelor, simbolurilor, graficelor și formulelor. Reprezentările grafice (diagrame, scheme, tabele etc.) completează și clarifică problema definirii conceptuale sau a relațiilor dintre noțiuni, probând astfel [Picoche, 1986:13] superioritatea acestora față de definiții.

Pornind de la analiza textelor din lucrările românești și străine, lexicul specializat polemologic se caracterizează printr-un vocabular accesibil, fiind un cod deschis celor nefamiliarizați cu terminologia specifică, dar care sunt dornici să consulte informațiile referitoare la obiectul de cercetare al acestei discipline.

Legătura strânsă cu limba comună îi poate împiedica pe lingviști să atribuie calitatea de *termen* unor cuvinte specifice acestui domeniu. Analiza comparativă a textelor

polemologice românești și străine contribuie la identificarea sensului specializat și contribuie la stabilirea statutului de *termen* pentru unele lexeme. Angela Bidu-Vrânceanu [2007:16-18] vorbește despre „democratizarea cunoașterii” comentând pe marginea migrației unor sintagme polemologice spre limba comună. Un exemplu reprezentativ este sintagma *război rece* care a fost preluată din limba comună prin intermediul presei și care a dobândit ulterior și valențe stilistice: *Început de război rece în U.S.L.* sau *Consiliul județean, în conflict rece cu primarul*. Acordarea statutului de *termen* unui cuvânt aparținând domeniului polemologic este împiedicată de faptul că lexicalizarea conceptelor de bază se realizează prin intermediul cuvintelor din limba comună. De pildă, *război*, *conflict*, *criză* sunt elemente ale limbii comune, dar integrarea lor în contexte specializate face posibilă calificarea lor ca termen simplu, prezente în combinații sintagmatice de tipul: *război informațional*, *război mediatic*, *managementul conflictelor*, *criză economică*, *punctuală* ș.a.

Problema definirii termenilor specifici domeniului este destul de complicată având în vedere lipsa dicționarelor de specialitate și a mărcilor diastratice din dicționarele generale. Cu toate acestea, una dintre modalitățile de definire este reprezentată de *definițiile alternative*, grupate în trei categorii:

- definiții elaborate la momente diferite ale evoluției domeniului (perspectiva diacronică): *război* - „o formă de violență care are drept caracteristică esențială aceea de a fi metodic și organizat sub raportul grupurilor care îl duc și al felurilor în care îl poartă”. [Bouthoul, 1978:67]; *război* - „nu este limita superioară a unei crize, ci soluția cea mai radicală, adică ultima soluție pentru ieșirea din criză.” [Mureșan, 2006:27];
- definiții propuse de către școli diferite (perspectiva sincronică): *criza* este „o situație care amenință obiectivele cu prioritate radicală pentru unitatea decizională; restrânge timpul disponibil pentru un răspuns, înainte ca situația să fie modificată; când se produce, surprinde pe membrii unității decizionale” [Crăciun, f.a.:30];
- definiții formulate din perspectiva anumitor științe cu care se realizează interdisciplinaritatea: „războiul este o continuare, mai exact o exprimare și o materializare, prin mijloace violente, a politicii.” [Mureșan, 2006:16]; „războiul este o activitate de lux care necesită o tehnică costisitoare și acumularea, în prealabil, a bogățiilor enorme” [Bouthoul, 1978:54].
- definiții redată prin reprezentări grafice (table, scheme etc.) – care evidențiază dorința de sistematizare și de explicare a corelațiilor care se stabilesc între conceptele disciplinei.

Alături de aceste tipuri de definiții, textele polemologice recurg și la *definiții substantive, aristotelice* (care conțin nodul dur specializat și diferențele specifice), *enciclopedice*.

În concluzie, se poate spune că din analiza noastră, centrată pe prezentarea aspectelor generale care caracterizează domeniul polemologiei, domeniu aflat în curs de constituire, se pot evidenția atât argumentele pozitive pentru interpretarea specializată, cât și argumentele negative sub raport strict terminologic.

Argumentele pozitive vizează organizarea conceptuală strictă care duce la un sens specializat, rezultat din perspectiva interdisciplinară. Totodată, trebuie menționate mijloacele lingvistice (derivate, sintagme fixe, calchieri) care contribuie la exprimarea specializată. Prezența graficelor, tabelor, simbolurilor precizează conceptual-semanticele termenii, iar contextele lingvistice contribuie la precizarea condițiilor favorabile domeniului.

Între aspectelor negative pot fi menționate: absența unor termeni strict de specialitate și desemnarea sensurilor specializate prin cuvinte din limba comună supuse unor condiții contradictorii de specializare, fapt care poate conduce la determinologizarea termenilor în anumite situații. Un alt aspect vizează lipsa dicționarelor, glosarelor, nomenclatoarelor care să normeze unitățile cu care se operează în polemologie.

BIBLIOGRAFIE

- Bidu-Vrânceanu, Angela (coord.), 2010. *Terminologie și terminologii*, Editura Universității din București, București.
- Bidu-Vrânceanu, Angela, 2007. *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, Editura Universității din București, București.
- Bouthoul, Gaston, 1978. *Războiul*, Editura Militară, București.
- Coroianu, Ralet, 2003. *Abordări polemologice actuale*, în Buletinul Jandarmeriei Române, nr. 1 (10).
- Crăciun, Ioan, f.a. *Prevenirea conflictelor și managementul crizelor*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București.
- Crăciun, Luminiței, 2010. „Polemologia”, în Angela Bidu-Vrânceanu (coord.), *Terminologie și terminologii*, Editura Universității din București, București, 2010, p. 203-227.
- Gusti, Dimitrie, 1995. *Sociologia națiunii și a războiului*, Editura Floare Albastră, București.
- Marcu, Florin, 2007. *Marele dicționar de neologisme*, Saeculum Vizual, București.
- Mureșan, Mircea, 2006. *Războiul viitorului și viitorul războiului*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București.
- Picoche, Jacqueline, 1986. *Structures sémantiques du lexique français*, Nathan, Paris.
- Secăreș, Vasile, 1976. *Polemologia și problemele păcii*, Editura Politică, București.
- Toma, Alice, 2006. *Lingvistică și matematică – de la terminologia lexicală la terminologia discursivă*, Editura Universității din București, București.